

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Қурбонов Содик Ҳамроқулович дар мавзуи “Таҳқиқи муқоисавии калимаҳои хоси шева дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ хавзаи Сурхондарёи Ҷумҳурии Ўзбекистон ва шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ” барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ

Таҳқиқи лаҳҷаҳои тоҷикӣ яке аз самти муҳим дар забоншиносии тоҷик ба ҳисоб меравад, зеро лаҳҷа пояи рушду такомул ва нумуи забони адабӣ мебошад. Бо вучуди он ки дар таҳқиқи қисмати лаҳҷашиносӣ донишмандони ватаниву хориҷӣ дастовардҳои зиёде доранд, вале таҳқиқи муқоисавии лаҳҷаҳои тоҷикӣ дар доираи як қабати луғавӣ он барои бозгӯии имконоти савтӣ, сарфӣ ва наҳвии забони тоҷикӣ мусоидат мекунад. Бояд қайд намоем, ки се даҳсолаи охир забони тоҷикони бурунмарзӣ, бахусус тоҷикони Ҷумҳурии Ўзбекистон, камтар мавриди таҳқиқоти забоншиносон қарор гирифтааст, аз ин рӯ, интиҳоби мавзуи диссертатсия мубрам ва муҳим арзёбӣ мешавад, ки дар он бори аввал дар забоншиносии тоҷик дар доираи калимаҳои хоси шева хусусиятҳои забонии лаҳҷаҳои тоҷикӣ ба таври васеъ омӯхта мешавад. Воқеан таҳқиқи калимаҳои хоси шева, баррасии хусусиятҳои забонии онҳо ва бозгӯӣ меъёрҳои забонии ин қабати луғавӣ то имрӯз ба таври комил таҳқиқ нагардида, натиҷаи чунин таҳқиқот ба мукаммал гардидани низоми илмӣ лаҳҷашиносии тоҷик замина фароҳам меорад. Бо дарназардошти ин нуктаи муҳим метавон гуфт, ки муҳаққик Қурбонов С.Ҳ. барои таҳқиқи мавзуи муҳим иқдом гирифтааст ва дар рисолаи худ хусусиятҳои забонии калимаҳои хоси шева ва роҳҳои ташаккули онҳоро бо маводи фаровон ва таҳлили амиқи арзёбӣ намудааст.

Аз мазмуну мундариҷаи диссертатсия бармеояд, ки он аз муқаддима, се боби фарогири зербобҳои алоҳида, хулоса, рӯйхати адабиёти илмӣ, замимаи луғоти лаҳҷаҳо (калимаҳои хоси шеваҳо) иборат мебошад. Дар

диссертатсия нукоти илмӣ ба таври мушаххас пешниҳод гардида, он аз принципи мукаммали таҳқиқоти илмӣ далолат медиҳад.

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиши он, мақсаду вазифаҳои таҳқиқ, навгониҳои илмии қор, саҳми муаллифии муҳаққиқ, методология ва арзишҳои амалию назарии диссертатсия оварда шудаанд.

Боби аввали диссертатсия таҳти унвони **“Масъалаи таҳқиқ ва таснифи калимаҳои хоси шева”** бештар ҷанбаи назариявӣ дошта, дар зербоби аввали он андешаи забоншиносони рус оид ба калимаҳои хоси шева баррасӣ шудааст, муҳаққиқ омилҳои асосии гуногунандешии олимӯро оид ба ин қабати луғавӣ бо далелҳои муътамад арзёбӣ менамояд. Дар ин боби диссертатсия омӯзиши калимаҳои хоси шева дар забоншиносии тоҷик низ ба таври васеъ баён гардида, вобаста ба ҳудуди интишор ба тағйироти шакливу маъноӣ дучор шудани калимаҳо бо мисолҳои зиёд нишон дода мешавад. Мафҳуми илмии калимаҳои хоси шева дар забоншиносии тоҷик бори аввал шарҳи дақиқи илмии ҳудро дар ин диссертатсия пайдо кардааст.

Дар боби дуюми рисола таҳти унвони **“Роҳҳои ташаккули калимаҳои хоси шева”** муҳаққиқ дар доираи се зербоб ба масъалаҳои ташаккули калимаҳои хоси шева бо роҳи калимасозӣ, вобаста ба табиати ғӯйишҳо ба тағйироти шакливу маъноӣ дучор шудани калимаҳои иқтибосӣ, инчунин маҳфуз мондани калимаҳои адабии китобӣ дахл намудааст. Дар диссертатсия муаллиф бо мисолҳои зиёд ба ин қабати луғавӣ тавассути калимасозӣ гузаштани калимаҳоро нишон дода, дар зинаи сеюми калимасозӣ маъноӣ навро қасб намудани онҳоро саҳеҳ қайд менамояд: **барғндашапак** (Ҷануби Кӯлоб) – барғунд+а+шап+ак: барғбозӣ; **ғӯлобак** (Кӯрғонча) – ғӯл+об+ак: ҷароҳат ва ғ. (саҳ.20).

Аз мутолиаи автореферати диссертатсия бармеояд, ки калимаҳои иқтибосии арабӣ дар ғӯйишҳои таҳқиқшаванда бештар ба тағйироти маъноӣ дучор шудаанд: **қатил** (Обигарм) гулдаст, моҳир; **латифа**

(Кулобии Ҳисор) равшандони кундаи чувоз (сах. 29). Табиати забони зиндаи халқ боиси ҳазорсолаҳо маҳфуз мондани калимаҳои асили тоҷикӣ дар лаҳҷаҳо гаштааст. Дар диссертатсия бори аввал дар забоншиносии тоҷик мавқеи калимаҳои адабии китобӣ дар лаҳҷаҳо ба таври комплексӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Муҳаққиқ дуруст қайд менамояд, ки ин навъ калимаҳо бо гузашти солҳо вобаста ба ҳудуди интишороти худ маъноҳои навро касб намудаанд. Ба таври мисол, калимаи **хинг** ба маъноҳои зиёд истифода мешавад: як навъи аспи хокистарии паст (нукрафом); (Кангурт) **хинг** як навъ асбоби маскачудоқунӣ; **хинг** (Қаротегин) машк; **хинг** (Лахш) безеб ва ғ. (сах.32).

Таснифоти мавзуии калимаҳои хоси шева дар боби сеюми рисола анҷом ёфта, муаллифи диссертатсия онҳоро дар доираи лексикаи ашъӣ (иборат аз 8 зербоб) ва лексикаи ғайриашъӣ (дар 3 зербоб) баррасӣ кардааст. Мисоли фаровон ба ӯ имкон додааст, ки калимаҳои хоси шеваи ифодакунандаи мафҳумҳои хешутаборӣ, хонаю хавлӣ, хӯрокворӣ, либос, асбобҳои зебу зиннати инсон, хунари гулдӯзӣ, номҳои ҳайвонот, паранда ва ҳашарот, номҳои растаниву гиёҳ ва дарахту буттаҳо, узвҳои бадану бемориҳо, калимаҳои ифодакунандаи маросим ва хунароҳои мардумиро дар доираи гӯйишҳои тоҷикии ҳазои Сурхондарёи Ҷумҳурии Ўзбекистон ва шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ ба таври муқоисавӣ таҳқиқ намояд.

Дар таснифоти лексикаи ғайриашъӣ таснифоти маъмул риоя шуда, мавқеи калимаҳои ифодакунандаи амал, аломат ва зарфҳо дар таркиби луғоти лаҳҷаҳои таҳқиқшаванда бозгӯӣ шудааст. Дар ин боби рисола садҳо калимаҳои хоси шева аз ҷиҳати баёни маъно ва доираи густариш мавриди омӯзиш қарор гирифта, чунин усули илмӣ таҳқиқ ба вусъати илмӣ пайдо кардани лаҳҷашиносӣ мусоидат менамояд ва дар ин замина луғатномаҳои зиёди фарогирии калимаҳои хоси шева таълиф хоҳанд гашт.

Натиҷаҳои илмии диссертатсия дар хулосаи диссертатсия дар доираи 22 зербанд оварда шудаанд, ки мазмуну мундариҷаи онҳо аз мукаммалии усули таҳқиқоти илмӣ далолат медиҳанд.

Аз мутолиаи диссертатсия бармеояд, ки муҳтавои асосии диссертатсия дар 2 монография, 41 мақолаи илмӣ, аз он 23-тояш дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чоп расидаанд ва унвонҷӯ дар доираи мавзӯи диссертатсия дар конференсияҳои сатҳи байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ маърузаҳои зиёд кардааст.

Бо вучуди дастовардҳои зиёди илмӣ дар диссертатсияи Қурбонов Содик Ҳамроқулович таҳти унвони “Таҳқиқи муқоисавии калимаҳои хоси шева дар лаҳҷаҳои тоҷикии ҳавзаи Сурхондарёи Ҷумҳурии Ўзбекистон ва шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ” баъзе нуқоти баҳсталаб низ ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо дар қорҳои оянда ба манфиати қор мебошад:

1. Дар зербоби якуми боби аввал – “Омӯзиши калимаҳои хоси шева дар забоншиносии тоҷик” андешаи баъзе забоншиносон, масалан профессор Ғ. Қўраев, бештар шарҳи илмӣ дода шудааст.

2. Калимаи **хаёт** (сах.29) дар лаҳҷаҳои тоҷикӣ хусусияти умумистеъмолий дошта, зарурат ба баррасии ҳудуди интишор ва истифодаҳои маъноии онро намебинем.

3. Таснифоти лексикаи ашёи мукамал ба назар расад ҳам, дар зербоби боби сеюм баъзе гурӯҳҳои метавон ба зергурӯҳҳо тақсим намуд, ба таври мисол, номи узвҳои бадану бемориҳо дар ду зергурӯҳи мустақил.

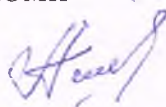
4. Дар автореферати рисола баъзан ғалатҳои имлоӣ низ ба назар мерасанд: (конференсияилмию // конференсияи илмию – с.3; истифодашудааст // истифода шудааст – сах.32) ва ғ.

Ин камбудӣҳо чӯзӣ буда, ба сатҳу сифати диссертатсия таъсири манфӣ намерасонанд. Диссертатсияи Қурбонов Содик Ҳамроқулович

тахти унвони “Таҳқиқи муқоисавии калимаҳои хоси шева дар лаҳҷаҳои тоҷикии ҳавзаи Сурхондарёи Ҷумҳурии Ўзбекистон ва шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ ба талаботи “Низомномаи шурои диссертатсионӣ” ва “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ аст.

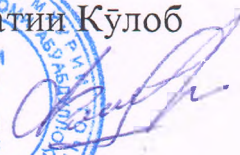
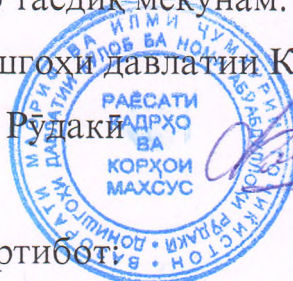
Муаллифи диссертатсия Қурбонов Содик Ҳамрокулович ба дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ сазовор мебошад.

Муқарриз, доктори илми
филология, профессор, мудири
кафедраи забоншиносӣ ва таърихи забони
Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи
Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Алимӣ Ҷ.

Имзои доктори илми филология,
профессор Алимӣ Ҷ.-ро тасдиқ мекунам:
Сардори РК КМ Донишгоҳи давлатии Кӯлоб
ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Амиров Ф.А.

Маълумот дар бораи иртибот:
735360, ш. Кӯлоб, кӯчаи С. Сафаров 16
E-mail alimi-62@mail.ru
Телефон: (+992918-11-26-62)

21 феввали соли 2024